

Gatunki wypowiedzi urzędowych w getcie warszawskim (na podstawie zbiorów archiwalnych Ringelbluma)

LESZEK TYMIAKIN
(Lublin)

<https://doi.org/10.25167/Stylistyka27.2018.10>

Gatunek – zwykle kojarzony przez użytkowników systemu z powtarzającymi się (typowymi) okolicznościami obcowania językowego z innymi podmiotami dyskursu, a także z zapamiętanymi rezultatami tych kontaktów (zob. Bachtin 1986: 386) – stanowi „zespół intersubiektywnie istniejących reguł, określających budowę tekstów. Jest on kulturowo oraz historycznie ukształtowany i ujęty w społeczne konwencje komunikowania się ludzi między sobą” (Żydek-Bednarczuk 2001: 121). Zdaniem Stanisława Gajdy (1991: 68) gatunek prymarnie oznacza wzorzec organizacji tekstu, ale wtórnie można go postrzegać jako zbiór tekstów będących aktualizacją określonego wzorca¹. Do problemu podob-

---

¹ W innej ze swoich prac S. Gajda (2001: 255–256) wyjaśniał: „porozumiewamy się za pomocą konkretnych wypowiedzi. Tworząc je, [...] wcielamy swoje myśli i intencje w określone wzorce, choć możemy nie uświadamiać sobie ich istnienia. Wzorce gatunkowe schematyczne (jak podanie czy ankieta) bądź elastyczne (jak powieść czy esej) są nam dane wraz z językiem ojczystym. Mówimy wyłącznie przy użyciu gatunków. Nauczyć się mówić, to tyle, co umieć tworzyć gatunkowo ukształtowane konkretne teksty”. W zaprezentowanej refleksji nietrudno doszukać się odniesień do uznanej teorii M. Bachtina (1986: 381), który dowodził, iż „przedmiotowe i znaczeniowe cele (zamiar) mówiącego podmiotu determinują wybór środków językowych i gatunku mowy”. Polemizując z niektórymi tezami rosyjskiego uczonego, A. Wilkoń (2000: 14) doszedł – o czym warto tu wspomnieć – do następującej konkluzji: „[...] nieprawdziwe jest przekonanie, iż mówimy wyłącznie przy użyciu określonych gatunków mowy; są bowiem wypowiedzi, które mają wielki współczynnik swobody, improwizacji i intuicji, nie podlegając konwencjom” (por. Dobrzyńska 1992).

nie podchodzi Maria Wojtak (2004: 16), dowodząc, iż gatunek to „twór abstrakcyjny (model, wzorzec) mający jednak różnorodne konkretne realizacje w formie wypowiedzi, a także: zbiór konwencji, podpowiadających członkom określonej wspólnoty komunikatywnej, jaki kształt nadać konkretnym interakcjom”².

Za bezsporne uznaje się dziś twierdzenie, że przy tworzeniu werbalizacji – za których sprawą dokonuje się wszelka działalność językowa oraz powstaje spora część ludzkiej kultury – „posługujemy się względnie trwałymi, typowymi formami ich konstruowania” (Gajda 2001: 256). W trafnej identyfikacji gatunkowej zasadniczą rolę przypisuje się intencji autora danego przekazu oraz udanemu rozpoznaniu zakładanych zachowań odbiorczych, czyli celowi mówienia lub pisania (patrz np.: Grzegorzczkowska 1989; Pisarkowa 1994; Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska 2009: 155–170; por. Grochowski 1980). Podobieństwo funkcji (bez pomijania znaczenia struktury) realizowanych w przestrzeni społecznej wykonań sprawia, że można przyporządkować je określonemu rodzajowi stylowemu. W przypadku odmiany urzędowej, zwanej także oficjalną (Wilkoń 1987), urzędowo-kancelaryjną (Kurkowska, Skorupka 1959) czy administracyjną (Gajda 1982), to podstawowe zadanie polega na regulowaniu (zgodnie z oczekiwaniem społecznym) stosunków międzyludzkich, co dokonuje się w wyniku użycia specyficznie skonstruowanych wypowiedzi „oddziałujących nie na uczucia, lecz na wolę odbiorcy” (Kurkowska, Skorupka 1959: 261; por. Malinowska 1995). Sposób wyrażania myśli w mowie i w piśmie kształtuje dodatkowo, uławiając rozpoznanie gatunku, doprecyzowująca sytuacja (na jej temat pisali m.in.: Awdiejew 1994; Nęcki 1996; Boniecka 1999). Nadaje ona – po pierwsze – formę przekazywanym treściom, jednocześnie je warunkując, po drugie zaś – umożliwia (choć nie zapewnia) osiągnięcie projektowanego rezultatu, do którego dąży coś/komuś komunikujący podmiot.

W niniejszym artykule opisowi zostaną poddane wypowiedzi o charakterze urzędowym, powstałe w ciągu niespełna trzech lat w miejscu szczególnym, tj. w warszawskim getcie, co tłumaczy też obecność w nich składników wartościujących pośrednio. Cytowane dalej dokumenty stanowią zaledwie część zbiorów archiwalnych gromadzonych z inicjatywy i przy wiodącym zaangażo-

---

² W sposobie myślenia o gatunku cytowana badaczka odwołuje się do tych koncepcji, w których jest on traktowany jako kategoria złożona i rozpatrywana w trzech perspektywach: „dynamicznej (czyli gatunek jako zjawisko komunikacyjne i, szerzej, kulturowe); statycznej (gatunek jako typ tekstu, model pozwalający łączyć teksty o podobnych właściwościach) i konkretyzującej (gatunek jako zbiór wypowiedzi lub wypowiedź będąca najlepszym egzemplarzem, reprezentantem określonego zbioru)”; zob. też: Maziarski 1970.

waniu Emanuela Ringelbluma – od początku okupacji hitlerowskiej zbierającego świadectwa okresu wyjątkowo odhumanizowanego i wrogiego wobec innych, niemającego precedensu w długiej i pełnej w prześladowania historii żydowskiej³.

1. Getto i pisma do wiadomości wszystkich jego mieszkańców

Ze względu na poczucie przynależności religijnej i kulturowej, ale też z uwagi na bezpieczeństwo i wewnętrzną solidarność, Żydzi zawsze przejawiali skłonność do osiedlania się w gettach⁴. Synagoga, mykwa czy kirkut nadawały tym wydzielonym przestrzeniom specyficzną tożsamość (odmienność) wzmocnianą przez charakterystyczny strój i zwyczaje ludzi wyznania mojżeszowego. Istnieje jednak niekwestionowana różnica między tak rozumianym – dobrowolnie zamieszkałym – siedliskiem ludzkim, a stworzonym przez nazistów gettem wykluczającym. „Żydzi, zgodnie z rasistowską ideologią okupanta, zostali wówczas usunięci poza nawias społeczności. Zostali również wykluczeni z przestrzeni miejskiej. Utworzono dla nich obszar specjalny: nie tylko zamknięty i odizolowany od reszty miasta, lecz także osobny, przeznaczony wyłącznie dla nich – miejsce, w którym zgromadzono podludzi. Zasadę getta nazistowskiego streścić można tak: przebywać wolno tam i tylko tam” (Engelking, Leociak 2001: 43; zob. Szarota 2000). Właściwym celem metodycznie organizowanej koncentracji miało być nie tyle oficjalnie deklarowane tworzenie kordonu sanitarnego (co uzasadniał szalejący tyfus), ile usprawienie procesu eksterminacji.

---

³ E. Ringelblum, związany z partią Poalej Syjon-Lewica, urodził się 21 listopada 1900 r. w Buczaczu, został rozstrzelany 10 marca 1944 r. Studiował historię na Uniwersytecie Warszawskim, doktoryzował się w 1927 r. W gromadzeniu i opracowywaniu materiałów archiwalnych pomagał mu sztab pracowników, do których należeli m.in.: działacz społeczny Eliezer Lipe Bloch, ekonomista Menachem Linder, pedagog Eliaż Gutkowski, rabin Szymon Huberband, wychowawca młodzieży Szmul Bresław, publicysta i nauczyciel Izrael Lichtensztajn, skarbnik archiwum Menachem Kon, sekretarz archiwum Hersz Wasser. Inauguracja tajnego archiwum odbyła się 22 listopada 1940 r., jego działalność zakończono zaś w styczniu 1943. Zbiory archiwalne ukryto wówczas w budynku szkoły przy ul. Nowolipki 68; szerzej na temat dziejów archiwum w: Engelking, Leociak 2001, s. 627–638; zob. też: Kassow 2010.

⁴ „Nazwy *getto* użyto po raz pierwszy w 1516 r. w Wenecji. *Il geto* lub *getto* oznacza w dialekcie weneckim hutę, odlewnię. »W Ghetto Vecchio i Ghetto Nuovo – pisze R. Sennett (1966: 186) – z dala od reprezentacyjnego centrum, niegdyś mieściły się huty. [...] Ghetto Nuovo było romboidalnym skrawkiem ziemi, ze wszystkich stron otoczonym wodą. Wzdłuż brzegów tej wyspy ciągnęła się ściana domów, pośrodku została wolna przestrzeń. Tylko dwa mosty łączyły wyspę z resztą miasta«. W Wenecji same warunki naturalne znakomicie współgrały z podstawową funkcją getta – izolacją i zamknięciem” (Engelking, Leociak 2001: 42).

„Zamknięte miasto” powstało 2 października 1940 r., a zostało zlikwidowane w maju 1943 roku. Zgodnie z zarządzeniem gubernatora dystryktu warszawskiego Ludwiga Fischera granice getta tworzyły następujące ulice: Wielka, Bagno, Rynkowa, Zimna, Elektoralna, Tłomackie, Przejazd, Nalewki, Świętojerska, Freta, Sapieżyńska, Konwiktorska, Stawki, Dzika, Okopowa, Towarowa, Srebrna i Złota, a także place: Grzybowski i Bankowy oraz obrzeże Ogrodu Krasińskich (por. Dunin-Wąsowicz, Getter, Kazimierski, Kazimierska 1987)⁵. Tak wytyczony obszar potraktowano w istocie jako przedsiónek „ostatecznego rozwiązania”, czego ślady przetrwały do naszych czasów również w wielu pismach urzędowych, których adresatem był każdy Żyd/żyd⁶ zobowiązany do zamieszkania w tej odizolowanej i skrajnie dyskryminującej enklawie (o życiu w getcie czyt.: Ringelblum 1988 oraz: Berenstein, Eisenbach, Rutkowski 1957; Sakońska 1993; patrz też getto w literaturze pamiętnikarskiej: Fuks 1983; Makower 1997; por: Wroński, Zwolakowa 1971; Dunin-Wąsowicz 1984; Gutman 1993; Żbikowski 2006; Paulsson 2009; Walczak, Nalazek, Maciejewski 2013).

Jedną z powszechniejszych wówczas form gatunkowych stanowiło *obwieszczenie*, objaśniane współcześnie jako ‘podanie do publicznej wiadomości przez organ państwowy faktu dokonania określonej czynności lub ogłoszenia aktu prawnego; zawiadomienie’ (Szymczak 1988: II, 433). Tego rodzaju przekazy, zawierające tytuł pisma, miejsce i datę jego opublikowania (często równoznaczną z terminem obowiązywania), były tworzone głównie przez przedstawicieli władz niemieckich, choć nierzadko firmowały je: Judenrat albo Służba Porządkowa, a informowały o powinnościach konsekwentnie nakładanych na ludność żydowską⁷, co pokazuje poniższy przykład:

---

⁵ W zarządzenia Ludwiga Fischera o utworzeniu getta warszawskiego (ogłoszonego 12 października przez megafony uliczne) znajdujemy wykaz także innych całych lub części ulic wchodzących w skład „zamkniętego miasta”, m.in.: Zielnej, Żelaznej, Grzybowskiej, Krochmalnej, Wroniej, Leszna, Nowolipek, Okopowej, Mireckiego, Niskiej, Żoliborskiej, Bonifratserskiej, Długiej, Bielańskiej, Rymarskiej, Przechodniej, Ptasiej, Chłodnej, Granicznej. O przebiegu i zmianach dokonywanych w granicach getta czyt. w: Engelking, Leociak, 2001: 69–145. Na ten temat też: „Dziennik Obwieszczeń Miasta Warszawy”, nr 38 z 18 X 1940 r. oraz „Gazeta Żydowska” z 22 listopada 1940 r., a następnie zarządzenie Ludwika Leista z 14 stycznia 1941 r. o granicy „zamkniętej dzielnicy żydowskiej”, „Nowy Kurier Warszawski”, 21 stycznia 1941 r.; zob. również: Wespiański 2001; Piotrowski 2007; Podolska 1996.

⁶ Pisownia *Żydzi/żydzi* nie tylko wyznacza odpowiednio przedstawiciela narodu albo członka określonej grupy wyznaniowej. W oficjalnym dyskursie nazistowskim (na co warto zwrócić uwagę) użycie małej litery stawało się zamierzonym znakiem pogardy i degradacji.

⁷ „Od października 1939 r. zaczęły wchodzić w życie różne szczegółowe przepisy prawne, które potwierdzały już wcześniejsze restrykcje lub uprawomocniały nowe. Poważnie ograniczono ludności żydowskiej ob-

Obwieszczenie

Nazwisko naczelnika wyznaczonego dla każdego mieszkania jest zamieszczone na liście mieszkańców znajdującej się na drzwiach wejściowych [danego] mieszkania.

W razie gdyby w danym mieszkaniu tegoż domu przebywały inne, nieuprawnione do tego osoby, to także wszyscy jego mieszkańcy, oprócz odpowiedzialnego naczelnika, ponoszą za to odpowiedzialność przed odpowiednimi władzami, przy czym nie jest wykluczone, że w takich przypadkach wszyscy mieszkańcy gmachu zostaliby pociągnięci do odpowiedzialności.

Dlatego też leży we własnym interesie każdego pojedynczego mieszkańca domu, aby natychmiast meldować centralnemu biurze o znajdujących się w domach osobach nieupoważnionych.

Warszawa, 10 września 1942 [r.] [Ring. II/156 (ARG II 282)]⁸

Obwieszczenia mogły zawierać także informacje na temat ważnych dla społeczności żydowskiej wydarzeń. W dokumencie podpisanym przez *Organizację podziemną* przekazuje się wiadomość o wykonaniu wyroku śmierci na Jakubie Lejkinie – przedwojennym adwokacie, pełniącym funkcję zastępcy komendanta Służby Porządkowej w getcie warszawskim. Lejkin, wykazujący się szczególną brutalnością podczas tzw. wielkiej akcji wysiedleńczej w okresie od 22 lipca do 21 września 1942 r., został zastrzelony 29 października 1942 r. na ul. Gęsiej.

OBWIESZCZENIE

NINIEJSZYM PODAJE SIĘ DO PUBLICZNEJ WIADOMOŚCI, ŻE W WYNIKU POSTAWIENIA W STAN OSKARŻENIA KIEROWNICTWA, OFICERÓW I FUNKCJONARIUSZY ŻYDOWSKIEJ SŁUŻBY PORZĄDKOWEJ W WARSZAWIE, O CZYM DONOSIŁO OBWIESZCZENIE Z DNIA 17.VIII. WYROK NA LEJKINA JAKUBA Z-CĘ KIEROWNIKA S.P. ZOSTAŁ WYKONANY DN. 29.X. O GODZ. 6-ej MIN. 10 WIECZOREM.

DALSZE KROKI REPRESYJNE BĘDĄ STOSOWANE Z CAŁĄ BEZWZGLĘDNOŚCIĄ [...]

WARSZAWA, dn. 30.X.1942. [Ring. II/333 (ARG II 426a)]

---

rót gotówką (do 2000 zł) i dostęp do posiadanych oszczędności bankowych (wyplaty tylko do 250 zł tygodniowo)”, za: Epsztein, Person 2016: XXXI.

⁸ Przy cytacjach podaję adres dokumentu. Rzymskie cyfry I oraz II oznaczają: Ring. I – pierwszą część Archiwum Ringelbluma, wydobytą spod gruzów 18 września 1946 r.; Ring. II – drugą część Archiwum Ringelbluma, wydobytą 1 grudnia 1950 r. Pierwsza cyfra arabska oznacza numer dokumentu znajdujący się w danej części zbiorów. Niekiedy przy oznaczeniach (po ukośniku) są podawane kolejne cyfry oznaczające części danego dokumentu. Dodatkowo, na wzór T. Epszteina i K. Person (redaktorów naukowych serii: *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy...*) oraz B. Engelking i J. Leociaka (autorów *Getta warszawskiego. Przewodnika...*) stosuję skrót ARG = podziemne Archiwum Getta Warszawskiego (Archiwum Ringelbluma). Skrót ten używany był już przez zespół Ringelbluma na oznaczenie Archiwum Getta, kolekcji dokumentów zbieranych przez „Oneg Szabat” (patrz: przypis 14). W przypadku zapisów w językach niemieckim i jidysz są podawane nazwiska tłumaczy.

W opisywanym okresie ważną rolę informacyjną pełniły także *opracowania*. Wprawdzie, zwyczajowo, nie są one zaliczane do gatunków urzędowych, ale w zaistniałym kontekście pozajęzykowym i z uwagi na instytucję, która zleciła ich wykonanie, a także publikację, wyraźnie zyskują rangę dokumentu oficjalnego, prawomocnego (Gizbert-Studnicki 1972 i 1986). W ‘dziele omawiającym coś; pracy poświęconej jakiemuś zagadnieniu’ (Szymczak 1988: II, 532), sporządzonym na potrzeby Biura Statystycznego, które na początku 1940 r. przekształcono w Wydział Statystyczny, odnajdujemy dane dotyczące takich znamiennych zagadnień, jak: liczba ludności żydowskiej w Warszawie z podziałem na stałą i napływową; osoby zawodowo czynne i bierne wśród ludności żydowskiej; struktura społeczna zawodowo czynnych; umieralność wśród Żydów od chwili stworzenia dzielnicy żydowskiej w Warszawie; umieralność wśród Żydów w Warszawie; umieralność wśród Żydów warszawskich z uwzględnieniem umieralności dzieci; umieralność dzieci w dzielnicy żydowskiej z uwzględnieniem umieralności w Głównym Domu Schronienia; rozwój umieralności wśród dzieci przebywających w Głównym Domu Schronienia [ul.] Dzielna 39 (największy sierociniec w getcie); zgony w Szpitalach: na Czystem oraz im. Bersohnów i Baumanów w okresie od stycznia do września 1941; osoby zmarłe na dur plamisty w szpitalach: na Czystem oraz im. Bersohnów i Baumanów; chorzy przybyli do szpitali: na Czystem i im. Bersohnów i Baumanów w okresie styczeń–wrzesień 1941 r.; dzienna umieralność w szpitalu na Czystem (w odsetkach liczby chorych); przyczyny zgonów wśród dzieci w szpitalach: na Czystem i im. Bersohnów i Baumanów (od 1 I 1941 do 31 V 1941); zgony na ulicy w dzielnicy żydowskiej (śmierć z nieustalonej przyczyny) – (por. Chmielewska 1975). W opracowaniach widać dbałość autora/autorów o jednoznaczność i przejrzystość przekazu (terminy, tytuły, śródtytuły). Precyzję wypowiedzi dodatkowo wzmacniają zestawienia tabelaryczne, jak np. to, dotyczące „umieralności wśród Żydów od chwili stworzenia dzielnicy żydowskiej w Warszawie do września 1941 r.”, z miesięcznymi wskazaniem liczby zgonów oraz obliczeniami ich przeciętnej dziennej.

Poza obwieszczeniami i opracowaniami do publicznej wiadomości podawano także ‘zbiory przepisów określających strukturę, zadania, zakres i sposób działania instytucji lub organizacji’ (Szymczak 1989: III, 325)⁹, mających wpływ

---

⁹ „Warunki, w jakich znalazła się ludność żydowska pod okupacją niemiecką, nie pozwalały na normalne życie polityczne. Nie tylko ze względu na oficjalne zakazy władz, ale też ogólną sytuację panującą na terenach okupowanych. Nie zmienia to faktu, że życie polityczne rozwijało się i większość przedwojennych orga-

na życie wszystkich mieszkańców getta. Praktykę tę dobrze egzemplifikują *statuty* z typową dla pism urzędowych szablonowością, które obok obligatoryjnego tytułu, np. Statut „Urzędu do Walki z Lichwą i Spekulacją, w żydowskiej dzielnicy mieszkaniowej” składają się z numerowanych paragrafów zawierających kolejne postanowienia (zob.: Wierzbicka 1991: 359–369; Wróblewski 1948).

Miesiąc [i rok]	Zgony (liczba) pogrzebów)	Przeciętna dzienna
Listopad 1940	445	14,5
Grudzień 1940	581	19,3
Styczeń 1941	898	29,9
Luty 1941	1 023	34,1
Marzec 1941	1 608	53,6
Kwiecień 1941	2 061	68,7
Maj 1941	3 811	122,9
Czerwiec 1941	4 290	143,0
Lipiec 1941	5 550	185,0
Sierpień 1941	5 560	185,3
Wrzesień 1941	4 545	151,5
Razem 11 miesięcy	30 373	_____
Przeciętna mies[ięczna]	2 756	

[Ring. I/81 (ARG I 572)].

Paragraf 1

„Urząd do Walki z Lichwą i Spekulacją, w żydowskiej dzielnicy mieszkaniowej”, podlegający bezpośrednio pełnomocnikowi szefa Dystryktu Warszawa, działa pod odpowiedzialnym kierownictwem Pana Abrahama Gancwajcha¹⁰.

Paragraf 2

Jego zadaniem jest ochrona konsumenta przed rozmaitymi przejawami lichwy i szmuglu przez oferowanie obiektów codziennego użytku. Przedmiotami codziennego użytku są rzeczy, które służą zaspokojeniu codziennych potrzeb ludzi i zwierząt domowych. Przewinienie lichwiarza i szmuglera polega na: jawnym żądaniu nieumiarkowanie zawyżonych cen lub innych świadczeń za przedmioty codziennego zapotrzebowania, wykonywaniu takiej działalności lub przedsięwzięć, których celem jest podwyższenie cen, a ponadto na ukrywaniu nadwyżek produktów codziennego [użytku] z zamiarem zbycia ich w sposób lichwiarski.

nizacji politycznych kontynuowała działalność w strukturach konspiracyjnych, chociaż skala aktywności poszczególnych z nich była z pewnością inna niż przed wojną. Nadal ważną pozycję zajmowały ugrupowania syjonistyczne: Poalej Syjon-Lewica i Poalej Syjon-Prawica, Syjoniści Ogólni i Rewizjoniści. Bardzo aktywny był także Bund. Jego znaczenie ponosiły dodatkowo dobre kontakty z konspiracją polską”, za: Epsztein, Person 2016: XL.

¹⁰ Abraham Gancwajch – z zawodu dziennikarz, w getcie stał na czele Urzędu do Walki z Lichwą i Spekulacją, potocznie zwanego Trzynastką.

Paragraf 3 (fragment)

Urząd do Walki z Lichwą i Spekulacją, w żydowskiej dzielnicy mieszkaniowej powołuje oddział do zwalczania szmugłu i lichwy cenowej. Zakres ich działania jest określony przez szczegółowe instrukcje. [Ring. I/359 (ARG I 294)]

(tłum. z języka niem. Maja Gąssowska)

W wielu miejscach „dzielnic zamkniętej” jej mieszkańcy stykali się z naklejonymi na murach, bramach, słupach ogłoszeniowych ‘zbiorami przepisów ustalającymi sposoby postępowania w jakiejś dziedzinie; z dokładnymi pouczeniami, wskazówkami, rozporządzeniami, poleceniami’ (Szymczak 1988: I, 794). *Instrukcje* – wydawane przez niemieckie urzędy oraz żydowskie organizacje polityczne, społeczne i konspiracyjne – cechował brak emocjonalności i dyrektywność sformułowań. Stosunkowo dużo w nich bezokoliczników (*usunąć, używać, przenieść*) i czasowników permissywnych (*wolno, nie wolno, trzeba, nie trzeba, zezwala się, zabrania się*) – (o istocie dyrektyw piszą m.in.: Opałek 1974; Gizbert-Studnicki 1983; Puzynina 1984; Ziemiński, Zieliński 1992).

Instrukcja szkoleniowa pt. „Gazy bojowe” i „Pierwsza pomoc” (fragment)

PIERWSZA POMOC PRZY ZATRUCIU Gazami duszącymi (chlor, fosgen, chloropikryna)

Rozpoznanie:

Zapach ubrania, wstręt do palenia papierosów. Stan oddechu i serca (zatrucia traktować bardzo poważnie). Najwyższe natężenie zatrucia przypada na pierwsze 3 dni. Leczenie ciężkich zatruc trwa 6–8 tygodni. Przy sinicy błękitnej – twarz sino-czerwona, wargi, język i paznokcie podsińnięte. Żyły na szyi nabrzmiałe. Oddech do 50 na minutę (norma 14–16). Ból w klatce piersiowej. Tętno do stu. Spazmatyczny kaszel. Niepokój, rzęzenie. Przy szybkim ratunku – poprawa już po tygodniu.

U W A G A

Aparatu z tlenem nie dawać.

Używać uszczelnień wyłącznie z fibry.

Usunąć zatrutego z atmosfery gazu i przenieść do lokalu ratowniczego.

Zatrutego przenieść w pozycji leżącej. [Ring. I/1192 (ARG I 388)]

2. Pisma do wiadomości odbiorcy grupowego

W zbiorach Ringelbluma zachowało się sporo materiałów związanych z szopami, tj. dużymi przedsiębiorstwami niemieckimi, sukcesywnie wchłaniającymi zakłady i warsztaty produkcyjne należące do Żydów/żydów. Wśród tego rodzaju świadectw na uwagę zasługują *zarządzenia*, czyli ‘1. rozkazy; pisma zawierające czyjeś polecenia; albo 2. akty normatywne wydane przez organ administracji na podstawie ustawy i w celu jej wykonania, regulujące sprawy niewymagające rozporządzenia’ (Szymczak 1989: III, 954). Szczególnie licznie są re-

prezentowane w archiwum dokumenty, które adresowano do pracowników pierwszego w getcie szopu (powstałego w lipcu 1941 r.), a kierowanego przez właściciela firmy stolarskiej z Gdańska – Bernharda Hallmanna (patrz: *Produkcja, wytwórczość, rynek pracy* w: Engelking, Leociak 2001: 374–402).

ZARZĄDZENIE NR I/42

Do Mieszkańców Bloku OBW

Przy ul. Miłej

Wzywam wszystkich do bezwzględnej dostarczenia w ciągu dni 2-ech wszelkiego rodzaju grzejników elektrycznych do Kierownictwa Werkschutzu przy ul. Gęsiej 30 za pokwitowaniem.

Uchylenie się od wykonania poważnego zarządzenia może pociągnąć surowe sankcje. Zarządzenie wydane zostaje z nakazu Komisarza fabryki i wchodzi w moc z dniem dzisiejszym. Kierownik Werkschutzu OBW

Warszawa, dn. 28 X 1942 [r.] [Ring. II/248 (ARG II 30)].

Z tej samej fabryki zachowały się ‘pisma, listy zawiadamiające o czymś’ (Szymczak 1989: III, 972), z typowymi dla korespondencji urzędowej rzeczownikami odsłownymi (*sprzedaż, wydawanie*) oraz stosownym opieczętowaniem, jak ma to miejsce w przykładowym *zawiadomieniu*.

Bernhard Hallmann u[nd] Co. KG

Warszawa, 13 października 1942 [r.]

Warszawa, Künstlerstr. 10

Wydział Zaopatrzenia

Zawiadomienie w następujących sprawach:

Sprzedaż i wydawanie środków żywności na kartki żywnościowe oraz innych produktów odbywa się:

Od godziny 8 do 13.30 oraz

od godziny 17 do 21.

Wydawanie kartek na śniadania i kartek na obiady następuje w godzinach od 8 do 10.30.

Należy bezwzględnie przestrzegać wyżej określonych terminów.

Bernhard Hallmann u[nd] Co. KG [Ring. II/247 (ARG II 30)].

(tłum. z języka niem. Maja Gąssowska)

W przeciwieństwie do zarządzeń i zawiadomień, które reprezentują akty normatywne stosowania prawa (tu też wymienia się: decyzje administracyjne oraz okólniki), *regulamin* jawi się jako gatunek stanowiący prawo, także wówczas, gdy zawiera on wyłącznie normy prawne kierownictwa wewnętrznego (do grupy tej zalicza się również: instrukcje, wytyczne, zalecenia, uchwały – Malinowska 1992: 149)¹¹. Na *regulamin* składają się ‘przepisy i rozporządzenia usta-

¹¹ Do aktów stosowania prawa (obok wymienionych wyżej) zalicza się przede wszystkim akty prawotwórcze, zawierające normy prawne powszechnie obowiązujące (konstytucja, ustawa, dekret).

lające sposób postępowania w jakiejś dziedzinie, obowiązujące członków jakiejś instytucji, zgromadzenia; zbiór takich przepisów napisany lub ogłoszony drukiem' (Szymczak 1989: III, 35). Pod cytowanym niżej fragmentem zbudowanego z dziewięciu akapitów tekstu w języku niemieckim i pod tłumaczeniem na język polski (z typowymi dla stylu urzędowego konstrukcjami syntaktycznymi *być* bądź *zostać* + imiesłów bierny) widnieją stemple OBW i podpis atramentem Józefa Landau'a, przed wojną współwłaściciela przedsiębiorstwa drzewnego, na terenie którego Niemcy utworzyli szop Ostdeutsche Bautischlerai Werkstätte.

Regulamin fabryczny

Godziny pracy zostają ustalone – aż do odwołania – na czas od 7 do 17. Przerwa obiadowa: 12.30–13.30.

Kontrola obecności zostaje dokonana drogą zamiany numerków w Werkschutz [straż zakładowa] przy bramie.

Każdy pracownik winien zamienić numerkę osobiście. Nadużycia są karane; zarówno posiadacz numerka, jak i osoba zastępująca go przy zamianie zostaną ukarani i to aż do skreślenia z listy pracowników włącznie. [...]

Osobom obcym jest wstęp do fabryki surowo wzbroniony, z wyjątkiem osób mających uprawnienia. Niestosujący się do powyższego winni być zatrzymani.

Kierownictwo dla potwierdzenia zgodności tłumaczenia

Landau [Ring. II/249 (ARG II 38b)]

Podstawowa cecha wszystkich pism urzędowych, tj. dążenie do maksymalnej zrozumiałości przekazu, dotyczy także *notatek służbowych*. 'Krótkie teksty, uwagi, spostrzeżenia zapisane w celu zapamiętania czegoś' (Szymczak 1988: II, 395) – przeznaczone do wglądu władz i często zawierające dane liczbowe na temat określonego zakresu aktywności mieszkańców „zamkniętej dzielnicy” – sporządzane były m.in. przez Towarzystwo Dostaw Wyrobów Przemysłu Żydowskiego, będące spółką przedsiębiorstw prywatnych, zajmującą się handlem wyrobami wytworzonymi w getcie.

Notatka

W sprawie dostaw masowych i obrotów eksportowych w przemyśle stolarskim i tokarskim w Dzielnicy Żydowskiej w Warszawie

Największe ożywienie w dostawach artykułów meblowych w Dzielnicy panowało w miesiącach styczeń–czerwiec 1941 r. kiedy – wg szacunku rzeczoznawców – wartość dostaw tych, włącznie z surowcem, dochodziła do 5 milionów złotych miesięcznie. Ponieważ surowiec najczęściej dostarczany był przez odbiorcę, przeto w grę wchodziła przeważnie robocizna, która – znów w zależności od wytwarzanych artykułów – wynosiła od 30–50% wartości obrotów (fragment). [Ring. I/283 (ARG I 625a)]

Nadawcami przywołanych do tej pory dokumentów (realizujących wskazwane gatunki mowy – zob. np.: Austin 1993: 550–708; Searle 1987) były osoby prawne, a więc zwykle komunikacyjnie nadrzędne wobec osób fizycznych, które z reguły nakłaniano do bezwarunkowego przyjęcia narzucanego stanu rzeczy. W *memoriale* sytuacja się zmienia. Nie tylko w świetle słowników jest on rozumiany jako ‘pismo zawierające diagnozy, przewidywania, projekty i postulaty reform wraz z ich uzasadnieniem, skierowane do miarodajnych osób lub instytucji przez autora (lub autorów) reprezentującego interesy i poglądy jakiejś grupy społecznej’ (Głowiński i in. 1988: 272). Twórcami cytowanego dalej w pięciu krótkich fragmentach memoriału w sprawie reformy Służby Porządkowej w getcie warszawskim była grupa policjantów pod przewodnictwem adwokata Mieczysława Goldsztejna. Inicjatorzy i wykonawcy przedsięwzięcia pisali m.in.:

W trosce o interes ludności dzielnicy żydowskiej i o należyte i społeczne traktowanie zadań Służby Porządkowej, uważamy za swój obowiązek zwrócić uwagę na konieczność realizacji następujących sugestii:

1. Wydanie instrukcji dla Służby Porządkowej [...]
2. Weryfikacja obecnego stanu SP [...]
3. Dążenie do zredukowania stanu liczebnego SP do najniezbędniejszych i możliwie najmniejszych rozmiarów [...]
4. Po przeprowadzeniu ewentualnej redukcji i zweryfikowaniu stanu niezwłocznie należy przystąpić do stworzenia zasady wynagradzania funkcjonariuszy SP [...]
5. Po przeprowadzonej weryfikacji winny nastąpić przesunięcia personalne na stanowiskach samodzielnych i referendarskich wyższych i niższych (punktów jest dziesięć).

Realizacja powyższych postulatów winna być natychmiastowa, bezwzględna, zdecydowana, przeprowadzona z całą energią i niecofająca się przed żadnym wysiłkiem, od tego zależy dobro społeczeństwa, utrzymanie ładu i porządku w dzielnicy żydowskiej, dobre imię Służby Porządkowej, jej Kierownictwa i Rady Żydowskiej. [(Ring. I/233 (ARG I 645)]

Grupy wybranych osób uczestniczyły także w zebraniach komitetów domowych, których działalność stanowi przykład współpracy sąsiedzkiej i pomocy humanitarnej organizowanej przez mieszkańców kamienic w obliczu zagrożenia, jakim była restrykcyjna polityka okupanta prowadzona wobec Żydów/żydów (Epsztein, Person 2016: XXXV). Z takich spotkań (ale też obrad, posiedzeń czy sesji) sporządzano ‘pisemne sprawozdania, zawierające streszczenia przemówień, wniosków, uchwał’ (Szymczak 1988: II, 944¹²). W *protokole* z zebrania Komitetu Lokatorów przy ul. Nalewki 23 w Warszawie, odnajdujemy

---

¹² Tam też drugie znaczenie terminu *protokół*: ‘akt sporządzony przez urzędnika, zawierający opis dokonanych przez niego czynności o stwierdzonych faktach’.

wszystkie konieczne komponenty jego współczesnego odpowiednika: tytuł dokumentu, wykaz osób funkcyjnych, porządek dzienny, treściowe rozwijanie kolejnych punktów, formułka końcowa, określenie miejsca i czasu, wymagane podpisy (Wojtak 1992 i 2001).

Protokół zebrania z dnia 6/XI [19]40 r.

Przewodniczący – Szczarański
Sekretarz I. Haberman

Porządek dzienny:

1. Czytanie protokołu poprzedniego zebrania.
2. Sprawozdanie Komisji Finansowej.
3. Komisja do spraw Kibucu.
4. Akcja przesiedleńcza.
5. Wolne wnioski.

Ad. 1. Pan I. Haberman odczytuje protokół poprzedniego zebrania, który przyjęto bez poprawek. Na wniosek pana R. Rozenberga uczczono przez powstanie pamięć zmarłego pana Żagla. Kibuc. Pan Graff jest za tym, aby Kibucowi nie dać gotówki, lecz za zebraną sumę zakupić kartofle. W sprawie magazynowania kartofli dla Kibucu pan Hamburger ma się zwrócić do pana Wileńczyka w sprawie piwnicy. W sprawie zakupu kartofli panowie I. Haberman, Graff, Kahan mają jutro zebrać się na Tłomackiem 5 o godzinie 12-ej.

Akcja przesiedleńcza. Zainkasowano z I podwórka zł 510, z II – 750 [zł], z IV – 445[zł], razem zł 1700. [Błędne wyliczenie, z danych wychodzi, że 1705]. Panowie Białykamień, Graff, Skowronek i inni wypowiadają się, aby gotówki tej nie wpłacać jeszcze do kasy ŻSS, aż się wszystko zbierze. [...]

[sekretarz]
I. Haberman

[przewodniczący]
Szczarański [Ring. 1/67 (ARG I 656)]

3. Pisma przeznaczone dla odbiorcy indywidualnego lub tworzone przez jednostki

Na terenie dzielnicy żydowskiej niektóre pisma urzędowe obsługiwały też komunikację między różnego rodzaju instytucjami a osobami prywatnymi bądź służyły wymianie informacji wewnątrz instytucji. Zwykle były to wypowiedzi budowane według stałego układu kompozycyjnego, często z maksymalną redukcją treści, nieemocjonalne. Wymienione cechy obserwuje się np. w *zaświadczeniu* – ‘dokumencie stwierdzającym coś; świadectwie’ (Szymczak, III, 1989: 966)¹³, tu: potwierdzającym fakt przekazania sobie przez dwóch policjantów czworga dzieci.

---

¹³ Rodzajem pisma stwierdzającego coś może być też *potwierdzenie zameldowania*, np. Nazwisko i imię Gutkowski Eliaz

Zaświadczenie

Niniejszym kwituję odbiór czworga dzieci doprowadzonych przez funkcjonariusza Służby Porządkowej Nr 1067 z polecenia grupowego Warma Bera, liczba ewidencyjna 1408.

sekcyjny Bieżu[ński]¹⁴

Kierownictwo Lot[nej] Służby Rat[unkowej] przy Żyd[owskim] Pog[otowiu Rat[unkowym] w dzielnicy żydowskiej w Warszawie

Warszawa

4 XI 1941 r. [Ring. I/502 (ARG I 646c)]

Specyfika normy prawnej, jej ogólność przejawia się w tym, że nie posiada ona z góry precyzyjnie wskazywanego adresata. „Odnosi się zatem do każdego, kto znajdzie się w określonej przez normę sytuacji oraz do każdej sytuacji, która odpowiadać będzie opisanym przez normę kryteriom” (Rybicki, Piątek 1988: 102). Egzemplifikację powyższego stwierdzenia stanowi charakterystyczna dla gettowej egzystencji zwięzła w swej formie i lakoniczna w treści *przepustka*, czyli ‘dokument zezwalający na wejście do jakiejś instytucji, jakiegoś zakładu, wyjście z nich lub przebywanie na jakimś terenie, także na wwóz albo wywóz towarów’ (Szymczak 1988: II, 998).

RADA ŻYDOWSKA W WARSZAWIE

SŁUŻBA PORZĄDKOWA

PRZEPUSTKA NR ...

P. Aleksander Landau [nazwisko wpisane odręcznie] jest upoważniony do przejścia na ul. Żelazną Nr 99 m. 28 na podstawie Nakazu Kwaterunkowego Nr 842/4814/2

Warszawa, dnia [...] 1941 [Ring. I/502 (ARG I 646b)]

Obok jednozdaniowych zawiadomień i przepustek w materiałach zebranych przez „Oneg Szabat” – konspiracyjną organizację podziemnego archiwum¹⁵ –

Przybył z m. Łodzi na pobyt czasowy

Dn. 5 m-ca XI 1940 r. i został zameldowany

W domu nr 50 nr mieszkania 23 przy ul. Nowolipie

Komisariat III Policji Polskiej

Podpis urzędnika

Pieczęć gminy

Dn. ....m-ca .....19....r.

(Stempel nieczytelny) [Ring. II/380 (ARG II 480e)]

¹⁴ Ber Warm – policjant SP, mieszkał w getcie przy ul. Leszno 66 m. 18; Samuel Bieżuński – policjant SP, mieszkał przy ul. Nowolipki 39 m. 2.

¹⁵ „Oneg Szabat” – podjęła się wszechstronnej dokumentacji losów Żydów w czasie II wojny światowej. W zachowanych dokumentach, poza pismami urzędowymi, znajdują się relacje, dzienniki, wspomnienia, listy, sprawozdania, zdjęcia, utwory literackie (patrz: wstęp „Od wydawcy” napisany przez Z. Gluzę, w: Markowska 2008: 5).

zachowały się również dłuższe teksty, których autorem była jednostka. Mowa tu m.in. o *podaniu*, tj. ‘piśmie z prośbą skierowaną do władz’ (Szymczak 1988: II, 724), odbiegającym nieco od współczesnych standardów, choćby z racji symptomatycznego podkreślenia podległości nadawcy wobec urzędowego adresata.

Warszawa, 27 maja 1941 r.
Do Policji Bezpieczeństwa
W a r s z a w a

Józef prosi jak najuniżeniej!

Z uwagi na to, że jestem lojalnym współpracownikiem Państwa i aż po dzień dzisiejszy wywiązuję się z poleconych mi z Państwa strony zadań ku zadowoleniu Państwa, zwracam się uprzejmie do Państwa o interwencję w Urzędzie Transferowym w sprawie wydania na moją rzecz zezwolenia na przywóz cytryn do żydowskiej dzielnicy mieszkaniowej w Warszawie.

Mam zaszczyt upraszać unieżenie do dobrotliwego pochylenia się nad tą sprawą, która ma dla mnie wielkie znaczenie, ponieważ nie dysponuję żadnymi środkami, aby zapewnić utrzymanie mojej licznej rodziny, składającej się z dwunastu osób.

Józef Ehrlich
Ul. Nowolipki 24 [Ring. II/155 (ARG II 281)]

Obszerniejsze od podań, ale podobnie jak one redagowane z reguły przez pentanta, są *życiorysy* – będące ‘opisami czyjegoś życia i działalności’ (Szymczak 1989: III, 1097). Te powstałe w Warszawie w latach 1940–1943 z reguły charakteryzuje (co zrozumiałe) dramatyzm treści, powodowany sytuacją życiową autorów, chociaż wypada zauważyć, że wcale nierzadko zdarzają się też realizacje pozbawione wymienionej wyżej cechy, jak np. biografia sekretarza Archiwum Ringelbluma – Eliasza Gutkowskiego, który w sposób rzeczowy i pozbawiony emocjonalności pisze o głównych faktach ze swojego życia, całość zamykając podpisem oraz miejscem i datą sporządzenia dokumentu.

Życiorys

Urodziłem się dnia 1.VI.1900 r. w Kalwarii na Litwie. Od ósmego roku życia mieszkałem w Łodzi, gdzie też ukończyłem Gimnazjum Żydowskie.

W roku 1921 rozpocząłem swoją pracę nauczycielską w szkolnictwie publicznym, a przez lata następne pogłębiałem swoje wiadomości naukowe i zawodowe przez ciągłą pracę nad sobą.

W roku 1924 złożyłem egzamin nauczycielski; w roku 1925 uzyskałem w charakterze eksterna świadectwo dojrzałości Państwowego Seminarium dla Nauczycieli Religii Mojżeszowej w Warszawie; w roku 1926 złożyłem egzamin przy Państwowym Wyższym Kursie Nauczycielskim w Warszawie. W 1931 r. uzyskałem dyplom nauczyciela przedmiotów judaistycz-

nych w szkołach średnich; w roku 1937 – magisterium filozofii (w zakresie historii), a w roku 1939 – dyplom nauczyciela religii mojżeszowej w szkołach średnich [...]
Warszawa, dnia 22.X.1941 r. [Ring. 4/384 (ARG I 484)]

* * *

1. Gatunki urzędowe – co wypada przypomnieć – są tymi wzorcami tekstowymi, a także ich aktualizacjami, które regulują komunikację między instytucją a określoną społecznością. Czasami jedną ze stron interakcji stanowi cała zbiorowość, niekiedy jest nią większa lub mniejsza jej część (grupa ludzi), innym znów razem na adresata przekazu wyznacza się jednostkę. Bez względu na liczbę projektowanych odbiorców i rzadziej, nadawców, wszystkie zaprezentowane w artykule pisma zawierają bezpośrednią bądź pośrednią informację na temat warunków życia i stosunków międzyludzkich panujących w warszawskim getcie. Wśród przywołanych dokumentów znajdują się takie, które dotyczą statystyk umieralności mieszkańców „zamkniętej dzielnicy”, szopów, pracy przymusowej, komitetów domowych, Służby Porządkowej, działalności organizacji politycznych, społecznych czy konspiracyjnych. Z uwagi na rozmiary niniejszego szkicu nie uwzględniono w nim tych, związanych z wychowaniem, edukacją, życiem religijnym i przesiedleńcami, a także odnoszących się do walki z tyfusem, wysiedleń oraz ostatecznej zagłady.

2. Nazwy opisywanych tu gatunków są zgodne z użytymi w oryginalnych materiałach zgromadzonych przez Ringelbluma. Z reguły nadrzędny, mający władzę nadawca instytucjonalny nakazuje w nich określone zachowanie (*obwieszczenie*), ale bywają i takie, które wykonywano na zlecenia konkretnego urzędu (*opracowanie*) lub kierowano do urzędu (*podanie*); niektóre z nich to przykłady aktów stanowiących prawo (*regulamin*), inne egzemplifikują stosowanie prawa (*przepustka*). Zebrany materiał archiwalny pokazuje, że poszczególne pisma mogą się różnić długością: do obszerniejszych należy *protokół*, zaś *powiadomienie* jest zazwyczaj krótkie, zbudowane z jednego zdania. Nie we wszystkich też dominuje ta sama funkcja: *zarządzenie* należy do gatunków zdecydowanie nakłaniających (f. konatywna), natomiast w *notatce* najsilniej zostaje wyeksponowana informacja (f. referencjalna).

Co znamienne – pomimo skrajnie odmiennych od współczesnych warunków historycznych – nie zmienia się zestaw cech wspólnych, charakteryzujących gatunki wypowiedzi urzędowych. Zarówno w getcie warszawskim, jak i dzisiaj do zbioru wyróżników tego typu realizacji werbalnych wypada zaliczyć: dyrektywność, bezosobowość i brak emocjonalności, precyzyjność i zrozumiałość oraz

standaryzację tekstową, której przejawami mogą być takie stałe elementy, jak: formuły, nagłówki, nazwy instytucji, stosowne pieczęcie, podpisy, określenia miejsca i daty sporządzenia dokumentu. Typowe dla przedstawionych tu gatunków są także struktury językowe, m.in.: rzeczowniki odsłowne, bezokoliczniki, czasowniki permisywne czy konstrukcje *być* lub *zostać* + imiesłów.

W nielicznych pismach urzędowych dają się zaobserwować drobne modyfikacje dokonujące się pod wpływem warunków historyczno-społecznych. Zważywszy na doświadczenia ludności żydowskiej z lat 1940–1943, trzeba stwierdzić, iż ówczesne aktualizacje gatunkowe w swojej warstwie treściowej i pragmatycznej są silnie determinowane specyfiką miejsca i czasu (*przepustki*), zaś w zakresie stylu jawią się jako nieco bardziej emocjonalne (*podanie, życiorys*) niż ich późniejsze odpowiedniki.

W ciągu kilkudziesięciu lat, które upłynęły od likwidacji Jüdischer Wohnbezirk in Warschau, nieznacznie zmienił się zbiór gatunków urzędowych – te dwa ostatnie na przykład, wykorzystywane przez jednostki, zostały zastąpione *listem motywacyjnym* i *CV*. W prezentowanym zbiorze pojawiły się ponadto realizacje tekstowe tradycyjnie niekoniecznie przypisywane urzędowo-kancelaryjnej odmianie języka. Ze względu jednak na nadawcę, treść oraz cel *opracowań* i *notatek* uprawnione – wydawało się – włączenie ich do właściwych dla getta warszawskiego wypowiedzi urzędowych. Ogólnie można powiedzieć, że wskazane niewielkie zmiany w zestawieniu z trwałością pozostałych cech analizowanych pism dowodzą pewnej ponadczasowości sposobów komunikacji urzędowej i uniwersalności stosowanych w niej gatunków.

3. Warto ponadto zauważyć, że w większości dokumentów ocalonych przez Ringelbluma pod urzędową fasadą bez trudu dostrzega się czytelne komponenty ewaluatywne dotyczące przedstawicieli władz „zamkniętego miasta” i jego zniewolonych mieszkańców. Wartościowanie wyrażane jest tu nie wprost, a opiera się głównie na presupozycjach natury ideologicznej. Konsekwencją z gruntu fałszywego i jawnie dyskryminującego założenia jakoby Żydzi/żydzi stanowili istoty ludzkie niższej kategorii, w analizowanym materiale stale obecne są bezduszne i pełne poczucia wyższości nastawienia nazistów, manifestujące się odhumanizowanym traktowaniem wyznawców judaizmu, nakładaniem na nich horrendalnych obowiązków, wprowadzaniem zbiorowej odpowiedzialności czy zobowiązaniem do bezwzględnego poddaństwa poprzedzającego reifikację i unicestwienie. Zamieszczone w szkicu fragmenty pism dokumentują swoistą aberrację sądów wartościujących, przejawiającą się w daleko

posuniętych odstępstwach od „pokojoyej” normy aksjologicznej, a nierzadko nawet w jej skrajnych zaprzeczeniach. Za symptomatyczny wypada uznać również fakt, że wiele z przywołanych postaw generowało i sankcjonowało tendencyjnie wówczas kształtowane prawodawstwo.

Literatura

- Austin J.L., 1993, *Mówienie i poznawanie. Rozprawy i wykłady filozoficzne*, przekł. B. Chwedeńczuk, Warszawa.
- Awdziejew A., 1994, *Pragmatyczne podstawy interpretacji wypowiedzeń*, Kraków.
- Bachtin M.M., 1986, *Estetyka twórczości słownej*, tłum. D. Ulicka, Warszawa.
- Bartmiński J., Niebrzegowska-Bartmińska S., 2009, *Tekstologia*, Warszawa.
- Berenstein T., Eisenbach A., Rutkowski A., oprac., 1957, *Eksterminacja Żydów na ziemiach polskich w okresie okupacji hitlerowskiej. Zbiór dokumentów*, Warszawa.
- Boniecka B., 1999, *Lingwistyka tekstu. Teoria i praktyka*, Lublin.
- Chmielewska A. i in., 1975, *Miejska służba opieki społecznej Warszawy w latach wojny i okupacji 1939–1945*. – *Warszawa lat wojny i okupacji 1939–1944*, z. 4, Warszawa.
- Dobrzyńska T., 1992, *Gatunki pierwotne i wtórne. (Czytając Bachtina)*. – *Typy tekstów. Zbiór studiów*, red. T. Dobrzyńska, Warszawa, s. 75–80.
- Dunin-Wąsowicz K., 1984, *Warszawa w latach 1939–1945*, Warszawa.
- Dunin-Wąsowicz K., Getter M., Kazimierski J., Kazimierska J., wybór i opr., 1987, *Raporty Ludwiga Fischera, gubernatora dystryktu warszawskiego 1939–1944*, Warszawa.
- Engelking B., Leociak J., 2001, *Getto warszawskie. Przewodnik po nieistniejącym mieście*, Warszawa.
- Epszstein T., Person K., red. nauk., 2016, *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, t. 33, Warszawa.
- Fuks M., oprac. i przyp., 1983, *Adama Czerniakowa dziennik getta warszawskiego*, Warszawa.
- Gajda S., 1982, *Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym*, Opole.
- Gajda S., 1991, *Gatunki wypowiedzi potocznych*. – *Język potoczny jako przedmiot badań językoznawczych*, red. S. Gajda, Z. Adamiszyn, Opole, s. 67–74.
- Gajda S., 2001, *Gatunkowe wzorce wypowiedzi*. – *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 255–268.
- Gizbert-Studnicki T., 1972, *Język prawny a język prawniczy*, „ZNUJ. Prace Prawnicze”, z. 55.
- Gizbert-Studnicki T., 1983, *O sposobach formułowania dyrektyw*, „Studia Semiotyczne”, t. XII, s. 91–111.

- Gizbert-Studnicki T., 1986, *Język prawny z perspektywy socjolingwistycznej*, „ZNUJ. Prace z nauk politycznych”, z. 26.
- Głowiński M., Kostkiewiczowa T., Okopień-Sławińska A., Sławiński J., 1988, *Słownik terminów literackich*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
- Grochowski M., 1980, *Pojęcie celu. Studia semantyczne*, Wrocław–Warszawa.
- Grzegorzczkowska R., 1989, *Językowe wykładniki intencji wypowiedzi*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, z. XLII, s. 69–77.
- Gutman I., 1993, *Żydzi warszawscy 1939–1943*, Warszawa.
- Kurkowska H., Skorupka S., 1959, *Stylistyka polska. Zarys*, Warszawa.
- Kassow S.D., 2010, *Kto napisze naszą historię? Ukryte Archiwum Emanuela Ringelbluma*, tłum. G. Waługa, O. Zienkiewicz, Warszawa.
- Makower H., 1997, *Pamiętnik z getta warszawskiego październik 1940 – styczeń 1943*, Wrocław.
- Malinowska E., 1992, *Gatunki urzędowe. – Systematyzacja pojęć w stylistyce*, red. S. Gajda, Opole, s. 149–153.
- Malinowska E., 1995, *Styl urzędowy. – Przewodnik po stylistyce polskiej*, red. S. Gajda, Opole, s. 431–448.
- Markowska M., wybór i oprac., 2008, *Archiwum Ringelbluma. Dzień po dniu Zagłady*, Warszawa.
- Maziarski J., 1970, *Problem systematyzacji gatunków dziennikarskich. – Metody i techniki badawcze w prasoznawstwie*, red. M. Kafel, t. 2, Warszawa, s. 77–104.
- Nęcki Z., 1996, *Komunikacja międzyludzka*, Kraków.
- Opalek K., 1974, *Z teorii dyrektyw i norm*, Warszawa.
- Paulsson G.S., 2009, *Utajone miasto. Żydzi po aryjskiej stronie Warszawy (1940–1945)*, tłum. E. Olender-Dmowska, red. nauk. B. Engelking-Boni, J. Leociak, Kraków.
- Piotrowski I., 2007, *Chłodna*, Warszawa.
- Pisarkowa K., 1994, *Język według Junga. O czytaniu intencji*, Kraków.
- Podolska A., 1996, *Służba Porządkowa w getcie warszawskim w latach 1940–1943*, Warszawa.
- Puzynina J., 1984, *O dyskursie oceniającym i dyrektywnym w tekstach prasy codziennej*, „Poradnik Językowy”, z. 2, s. 69–78.
- Ringelblum E., 1988, *Kronika getta warszawskiego wrzesień 1939–styczeń 1943*, Warszawa.
- Rybicki Z., Piątek S., 1988, *Zarys prawa administracyjnego i nauki administracji*, Warszawa.
- Sakowska R., 1993, *Ludzie z dzielnicy zamkniętej*, Warszawa.
- Searle J.R., 1987, *Czynności mowy. Rozważania z filozofii języka*, przekł. B. Chwedeńczuk, Warszawa.
- Sennett R., 1966, *Ciało i kamień. Człowiek i miasto w cywilizacji Zachodu*, przekł. M. Konikowska, Gdańsk.

- Szarota T., 2000, *U progu zagłady. Zajścia antyżydowskie i pogromy w okupowanej Europie*, Warszawa.
- Szymczak M., red., 1988–1989, *Słownik języka polskiego*, t. 1–3, Warszawa.
- Walczak D., Nalazek D., Maciejewski B., 2013, *Tramwajem przez piekło, czyli komunikacja miejska na terenie Dzielnicy Żydowskiej w Warszawie (1940–1942)*, Warszawa.
- Wespiński P.E., oprac. kartograficzne, 2001, *Mapa Getto warszawskie. Granice przed wielką akcją likwidacyjną. – Getto warszawskie. Przewodnik po nieistniejącym mieście*, B. Engelking, J. Leociak J., Warszawa.
- Wierzbicka E., 1991, *O języku urzędników*, „Prace Filologiczne”, XXXVI.
- Wilkoń A., 1987, *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, Katowice.
- Wilkoń A., 2000, *Gatunki pierwotne i wtórne w perspektywie historycznej i współczesnej. – Gatunki mowy i ich ewolucja*, red. D. Ostaszewska, t. 1, Katowice, s. 13–19.
- Wojtak M., 1992, *O stylowym wariacie języka na przykładzie tekstów urzędowych. – Systematyzacja pojęć w stylistyce*, red. S. Gajda, Opole, s. 141–149.
- Wojtak M., 2001, *Styl urzędowy. – Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wrocław, s. 155–171.
- Wojtak M., 2004, *Gatunki prasowe*, Lublin.
- Wroński S., Zwolakowa M., 1971, *Polacy i Żydzi 1939–1945*, Warszawa.
- Wróblewski B., 1948, *Język prawny i prawniczy*, Kraków.
- Ziemiński Z., Zieliński M., 1992, *Dyrektywy i sposób ich wypowiedzenia*, Warszawa.
- Żbikowski A., red., 2006, *Polacy i Żydzi pod okupacją niemiecką 1939–1945. Studia i materiały*, Warszawa.
- Żydek-Bednarczuk U., 2001, *Typy, odmiany, klasy... tekstów. W poszukiwaniu kryteriów. – Stylistyka a pragmatyka*, red. B. Witosz, Katowice, s. 114–125.

*Types of official announcements in the Warsaw Ghetto
(based on Ringelblum's archival collections)*

Official types of writing are the text patterns and updates that regulate communication between institutions and specific (subordinate) communities. Sometimes one of the parties of the interaction is a whole group, sometimes it is a larger or smaller part of it, and at other times another one is assigned to be the addressee of the message. Regardless of the number of intended recipients and, less often, the broadcasters, all the articles presented in this text include direct or indirect information on the living conditions and interpersonal relationships in the Warsaw Ghetto. All pieces of information are also characterized by a constant set of features: directness, impersonality, lack of emotions, precision and comprehension, and textual standardization.

Keywords: *Warsaw Ghetto, formal genres, appraisal*

